

بررسی میزان نشاط اجتماعی بر مبنای پژوهشهای دانشگاهی

جعفر هزارجریبی¹

چکیده

هدف: این نوشتار با هدف بررسی میزان افزایش یا کاهش نشاط اجتماعی در جامعه ایران، از طریق مطالعه پژوهشهای منتشر شده مرتبط با نشاط اجتماعی در ایران طی سالهای 1392 تا 1397، انجام شد. **روش:** روش این پژوهش، فراتحلیل کیفی بود که از بین 308 عنوان مقاله علمی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد و رساله دکتری در رشته‌های مختلف علوم انسانی، 45 مورد به عنوان نمونه تحقیق انتخاب و بررسی شدند. **یافته‌ها:** میزان نشاط اجتماعی در ایران در حد متوسط است و متغیرهای زمینه‌ای جنسیت، سن، تأهل، تحصیلات و محل سکونت به تنهایی رابطه معناداری با نشاط اجتماعی ندارند و در مواردی که این رابطه معنادار بوده، به واسطه حضور عوامل دیگر بوده است؛ اما رابطه بین وضعیت اشتغال (شاغل - بیکار) و پایگاه اجتماعی - اقتصادی با نشاط اجتماعی مثبت و معنادار است. متغیرهای فردی عزت نفس، دینداری، رضایت از کیفیت زندگی و گذران اوقات فراغت، به ترتیب بیشترین اثر معنادار بر نشاط اجتماعی را دارند و در همه پژوهشهایی که رابطه این عوامل با نشاط اجتماعی را بررسی کرده‌اند، همبستگی مستقیم و قوی بین آنها و نشاط اجتماعی گزارش شده است. **نتیجه‌گیری:** متغیرهای کلان سرمایه اجتماعی (شامل اعتماد، مشارکت و تعاملات اجتماعی)، امنیت اجتماعی، عدالت و رفاه اجتماعی و رسانه‌های جمعی، به ترتیب بیشترین تأثیر را بر نشاط اجتماعی دارند و در مجموع، همبستگی مثبت و بالایی با آن دارند. تقویت سرمایه اجتماعی (به ویژه اعتماد اجتماعی) و امنیت اجتماعی در کنار بها دادن به اوقات فراغت آحاد مردم در قالب برنامه‌های فرهنگی - اجتماعی و تفریحی - ورزشی و ارتقای برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی و مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی می‌تواند در بهبود و ارتقای نشاط اجتماعی مؤثر باشد.

واژگان کلیدی: نشاط، نشاط اجتماعی، فراتحلیل، سرمایه اجتماعی، مشارکت.

دریافت مقاله: 99/03/19؛ تصویب نهایی: 99/07/23

1. دکترای جامعه‌شناسی، استاد گروه تعاون و رفاه اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی / نشانی: تهران؛ میدان کتابی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی / شماره: 02184222469 / Email: Jafar_hezar@yahoo.com

الف) مقدمه

نشاط اجتماعی¹ یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین شاخصهای اجتماعی در گسترش احساس رضایت عمومی از زندگی، بسط تعاملات اجتماعی سازنده، رشد اعتماد عمومی و مشارکت همه‌جانبه اجتماعی به شمار می‌رود. کاهش نشاط اجتماعی به عنوان مسئله‌ای مهم در جهان امروز مطرح است و هرگونه تلاش به منظور افزایش سطح نشاط جامعه، از مهم‌ترین برنامه‌ریزی‌های مسئولان و دست‌اندرکاران جامعه محسوب می‌شود. نشاط اجتماعی، موتور محرکه حرکت‌های سازنده جامعه، به ویژه برای نسل جوان و دانشگاهی کشور به حساب می‌آید. میزان افزایش نشاط اجتماعی افراد یک جامعه، به میزان قابل توجهی در اخلاق اجتماعی و رعایت قواعد جامعه، دوستی و ایثارگری و همچنین در انسجام اجتماعی مؤثر است. نشاط اجتماعی در چند دهه گذشته به عنوان موضوعی بین‌رشته‌ای در تحقیقات اجتماعی اهمیت ویژه‌ای پیدا کرده و پژوهش‌های زیادی درباره آن انجام شده است. با توجه به گستردگی و تنوع مفاهیم استفاده‌شده در این پژوهش‌ها و تفاوت در نتایج ارائه‌شده، برای ارائه نتایج جامع و قابل اتکا لازم است یافته‌های این پژوهش‌ها با هم تلفیق و تفاوت‌ها و شباهت‌های آنها تحلیل شود. یکی از روش‌های معمول در این رابطه، استفاده از فراتحلیل کیفی است که طی آن مجموعه‌ای از پژوهش‌ها از لحاظ روش، جامعه آماری و جمعیت نمونه، تعریف، یافته‌ها و... مرور می‌شوند. در پژوهش حاضر، تعدادی از پژوهش‌های منتخب در رابطه با نشاط اجتماعی که در بازه زمانی 97-1392 انجام شده‌اند، بررسی می‌شوند تا به سؤالات ذیل پاسخ داده شود: مفهوم نشاط اجتماعی چه جایگاهی در بین متغیرهای تحقیق داشته است؟ رابطه متغیرها و عوامل زمینه‌ای با مفهوم نشاط اجتماعی چگونه است؟ وضعیت نشاط اجتماعی در جامعه چگونه است؟ عوامل مؤثر بر نشاط اجتماعی کدام‌اند؟ مهم‌ترین پیامدها و نتایج کاهش یا افزایش نشاط اجتماعی در جامعه کدام‌اند؟

1. چارچوب نظری

انسان موجودی هدفمند و جویای نشاط (شادکامی)، خوشبختی و سعادت است و تا زمانی که به آنچه می‌خواهد دست نیابد، احساس نشاط، خوشبختی و سعادت نمی‌کند و همه تلاش هر انسانی در جهت یافتن شادی، نشاط و خوشبختی در آینده است (هزارجریبی و آستین‌افشان، 1388: 119). علاوه بر این دیدگاه فردی راجع به نشاط، در تعبیری دیگر، نشاط از مؤلفه‌های رفاه اجتماعی به شمار می‌رود که یکی از مفاهیم محوری توسعه پایدار بوده و بیش از مداخلات پزشکی و روانی، به عوامل اجتماعی و اقتصادی وابسته است (گلابی و اخسی، 1394: 140). بنابر این، دیدگاه‌های راجع به نشاط اجتماعی را می‌توان در دو سطح فردی و اجتماعی (خرد و کلان) طبقه‌بندی کرد. برخی نظریات زیمل²، هیلز و آرگایل¹ و اینگلهارت² را می‌توان

1. Social Happiness

2. Simmel

503 ♦ جعفر هزارجریبی

جزء دیدگاههای سطح خرد و نظریه‌های وینهوون،³ گیدنز⁴ و سلیگمن⁵ را جزء دیدگاههای سطح کلان به شمار آورد، هر چند هر یک از این اندیشمندان در تحلیلهای خود، هر دو جنبه خرد و کلان نشاط اجتماعی را در نظر داشته‌اند.

از نظر زیمل (1913)، شادی یک حالت کلی ذهن است که به توصیف شخصیت عاطفی انسان می‌پردازد و حرکت مستمر زندگی را نشان می‌دهد. موضع وی در برابر شادی، دوگانه است؛ از سویی نشاط را هدفی می‌بیند که آدمی به دنبال آن است و از سوی دیگر، شادی را کیفیت عمل و حالتی از ذهن می‌بیند که فرد در ارتباط با خود دارد (شریف‌زاده و همکاران، 1396: 164). آرگایل (2001) معتقد است که شادکامی شامل سه جزء است: حالت خوشحالی یا سرور (هیجانان مثبت)؛ راضی بودن از زندگی؛ فقدان افسردگی و اضطراب (عواطف منفی) (هزارجریبی و صفری شالی، 1389: 39). از نظر هیلز و آرگایل، دو نوع شادکامی وجود دارد: یک نوع شادکامی از رهگذر شرایط محسوس زندگی نظیر زناشویی، تحصیل، شغل و امکانات مالی و رفاهی حاصل می‌شود که شادکامی عینی نامیده می‌شود. نوع دیگر، متأثر از حالات درونی و ادراکات شخصی است که از آن به شادکامی ذهنی تعبیر می‌شود. شادکامی، مولد انرژی، شور و نشاط، حرکت و پویایی است و همچون سپری می‌تواند آدمی را در برابر فشارها و مشکلات محافظت و سلامت جسمی و روانی وی را تضمین کند (هیلز و آرگایل، 2001؛ نقل از: شریف‌زاده و همکاران، 1396: 164). داینر و ساه (1997) عقیده دارند که شادکامی دارای مؤلفه‌های عاطفی، اجتماعی و شناختی است. مؤلفه عاطفی باعث می‌شود فرد همواره از نظر خلقی، شاد و خوشحال باشد؛ مؤلفه شناختی موجب گسترش روابط اجتماعی با دیگران و افزایش حمایت اجتماعی می‌شود و مؤلفه شناختی موجب می‌شود فرد نوعی تفکر و پردازش اطلاعات ویژه خود داشته باشد و وقایع روزمره را طوری تعبیر و تفسیر کند که خوشبینی‌اش را به دنبال داشته باشد (وچیدا و همکاران، 1393: 3). بنا به نظر اینگلههارت (1373: 24) در الگوی تطابق آرزو با وضعیت عینی، «احساس سعادت» بازتاب توازن میان آرزوهای شخص و وضعیت اوست.

مطابق دیدگاههای کلان، از سال 2000 به بعد، در بحثهای سازمان ملل متحد برای تعیین سطح توسعه‌یافتگی کشورها، متغیرهای نشاط، امید به آینده، خشنودی و رضایتمندی افراد جامعه به عنوان متغیرهای کلیدی وارد محاسبات شده است؛ به گونه‌ای که اگر افراد یک جامعه احساس نشاط، خشنودی و رضایت نکنند، نمی‌توان آن جامعه را توسعه‌یافته تلقی کرد. به باور هیلز و آرگایل، نشاط اجتماعی موتور محرکه توسعه پایدار هر جامعه‌ای محسوب می‌شود؛ زیرا به بسط و گسترش امنیت اجتماعی، ارتقای تولید

1. Hills & Argyle
2. Inghelhart
3. Veenhoven
4. Giddens
5. Seligman

504 ♦ بررسی میزان نشاط اجتماعی بر مبنای پژوهشهای دانشگاهی

توأم با خلاقیت و ابتکار و نوآوری، تقویت انسجام اجتماعی، تقلیل بیگانگی اجتماعی و در نهایت به بازسازی و ارتقای سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی که جزء بنیانهای اساسی توسعه پایدار قلمداد می‌شوند، مدد می‌رساند (هیز و آرگایل، 2001: 1358). وینهوون (1995) نشاط را در سطح کلان به کیفیت جامعه و عواملی چون: سلامتی، عدالت و آزادی وابسته می‌داند و معتقد است سیاست اجتماعی می‌تواند ارتقا دهنده این شرایط باشد. در سطح میانی، نشاط وابسته به کیفیت نهادی مانند استقلال در کار با مراقبت‌های نهادی است. اصلاح سازمانی می‌تواند برخی نهادها را بهبود بخشد. در سطح خرد، نشاط وابسته به توانایی‌های شخصی، مانند کارآمدی، استقلال و مهارت‌های اجتماعی است و تحصیلات و درمان می‌توانند ارتقا دهنده این مهارتها باشند (عبیری و حقی، 1393: 7). اینگلهارت نیز پیدایش نشاط را به گسترش فرایند توسعه اجتماعی - اقتصادی نسبت می‌دهد و اظهار می‌دارد که توسعه اجتماعی - اقتصادی به واسطه افزایش منابع مادی افراد، به طور مستقیم بر درک مردم از امنیت وجودی و اطمینان از بقای مادی اثر می‌گذارد. گسترش امنیت نیز از منظر اینگلهارت منجر به پیدایش نشاط اجتماعی می‌شود (اینگلهارت و ولزل، 1389)؛ بنابر این، از منظر او، آنچه باعث افزایش سطوح نشاط در جامعه می‌شود، ارتقای امنیت وجودی در نتیجه توانایی بشر در تسلط بر محیط و تضمین «نیاز بقا» برای انسان است (رضادوست و همکاران، 1393: 35). سرانجام، گیدنز اعتماد را از عوامل تأمین‌کننده شادمانی و سست شدن آن را از عوامل تهدیدکننده شادمانی می‌داند. وی معتقد است عوامل تهدیدکننده شادمانی عبارتند از: تهدیدهای خشونت‌آمیز ناشی از صنعتی شدن، جنگ، متزلزل شدن ریشه‌های اعتماد به نظام‌های انتزاعی و احساس ناامنی و اضطراب وجودی. (موسوی، 1387: 38)

اندیشمندان اجتماعی، عوامل متعددی را به عنوان مؤلفه‌های مؤثر بر نشاط اجتماعی نام برده‌اند که از مهم‌ترین آنها می‌توان به مذهب (هیز و آرگایل، 2001: 157)، رضایت از زندگی، کارآمدی و اجتماعی بودن، عزت نفس و شناخت مثبت (آرگایل، 2001: 55)، کاهش تنش‌های اجتماعی، افسردگی و از خود بیگانگی (دابر¹ و سلگمن، 2002: 85) و اعتماد اجتماعی (گیدنز، 2000) اشاره کرد.

2. پیشینه

در رابطه با بررسی پژوهش‌های متمرکز بر موضوع نشاط اجتماعی در ایران، تنها یک پژوهش انجام شده است (شریف‌زاده و همکاران، 1396) که در آن، 24 مقاله علمی منتشره طی سالهای 94-1392 با روش فراتحلیل کمی (توصیفی یا توصیفی - تحلیلی) بررسی شده‌اند. طبق یافته‌های این تحقیق، بیشترین توجه به مفهوم نشاط، در پژوهش‌های حوزه جامعه‌شناسی بوده است (58/5 درصد). در بین مفاهیم اجتماعی و جامعه‌شناختی، متغیرهای دینداری، رضایت از زندگی، احساس امنیت، ارتباط اجتماعی، مقبولیت اجتماعی، عدالت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، بی‌هنجاری، هویت ملی و محلی، مشارکت اجتماعی و... به عنوان مؤلفه‌های

اثرگذار یا تأثیرپذیر از نشاط اجتماعی در نظر گرفته شده و پژوهش شده‌اند. بر اساس نتایج این تحقیق، متغیرهای رضایت از زندگی، عزت نفس، دینداری و ارتباط اجتماعی، به نسبت سایر متغیرها، تأثیر زیادی بر نشاط اجتماعی در ایران دارند. نتایج اندازه‌اثرات نشان می‌دهد که رابطه رضایت از زندگی و نشاط اجتماعی معادل 0/61 و در حد زیاد است. رابطه عزت نفس و نشاط اجتماعی در تحقیقات مرور شده حدود 0/58 و در حد زیاد قرار دارد. نتایج اثرات ترکیبی تصادفی نشان می‌دهد که رابطه دینداری و نشاط اجتماعی 0/39 و رابطه ارتباط اجتماعی و نشاط اجتماعی حدود 0/37 و هر دو در حد متوسط است.

ب) روش و ابزار

روش فراتحلیل¹ همانند هر روش تحقیق دیگری، زیرشاخه‌ها و انواعی دارد که عمده‌ترین آنها، تفکیک روش فراتحلیل کمی و فراتحلیل کیفی است. در فراتحلیل کمی با استفاده از آزمونهای آماری خاص، همبستگی بین متغیرها با اتقان بیشتری محاسبه شده، نتیجه حاصل مورد استناد قرار می‌گیرد؛ در حالی که روش فراتحلیل کیفی بیشتر به مرور نتایج و استخراج یافته‌های جدید با نظر محقق می‌پردازد. با وجود دقت و قابلیت اطمینان بیشتر فراتحلیل کمی نسبت به فراتحلیل کیفی، این روش دارای پیش فرضهایی است که انجام آن را تا حدودی محدود و مشروط می‌سازد. بنابر این، با توجه به اهداف بیان شده تحقیق حاضر، روش فراتحلیل کیفی مناسب به نظر می‌رسد. از دلایل انتخاب این روش می‌توان به متفاوت بودن ویژگی‌های جامعه آماری و نمونه‌های پژوهشها، متفاوت بودن ابعاد و مؤلفه‌های در نظر گرفته شده برای نشاط اجتماعی، استفاده از آزمونهای آماری متفاوت و عدم امکان تجمیع کمی نتایج اشاره کرد.

مفهوم مرکزی این پژوهش، نشاط اجتماعی است و نمونه تحقیق از میان پژوهشهایی انتخاب می‌شوند که این مفهوم را به عنوان متغیر مستقل یا وابسته در نظر گرفته باشند (یعنی عبارت نشاط اجتماعی در عنوان تحقیق ذکر شده باشد) و در بازه زمانی سالهای 97-1392 منتشر شده باشند.

جامعه آماری تحقیق حاضر شامل همه مقالات منتشر شده با موضوع نشاط اجتماعی در پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی،² بانک اطلاعات نشریات کشور (مگیران)³ و پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری بارگذاری شده در سامانه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)⁴ است که مفهوم نشاط اجتماعی را در عنوان تحقیق دارند و در بازه سالهای 97-1392 انجام شده‌اند. با توجه به

1. Meta-Analysis

2. www.sid.ir

3. www.magiran.com

4. https://irandoc.ac.ir/

506 ♦ بررسی میزان نشاط اجتماعی بر مبنای پژوهشهای دانشگاهی

گسترده‌گی دامنه پژوهشها و پراکندگی عناوین آنها، مقالاتی برای تحلیل انتخاب شدند که رابطه نشاط اجتماعی را با متغیر دیگری سنجیده و متن کامل آنها در دسترس باشد. در خصوص پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری نیز مرتبط بودن حوزه تحقیق با رشته‌های علوم اجتماعی و انسانی مد نظر قرار گرفت. جامعه آماری و حجم نمونه پژوهشهای انتخاب شده بر حسب سال انتشار در جدول 1 نشان داده شده است.

جدول 1: جامعه آماری و جمعیت نمونه مورد تحقیق

نوع تحقیق	جامعه آماری نمونه	1392	1393	1394	1395	1396	1397	مجموع
مقاله علمی - پژوهشی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رساله‌های دکتری	جامعه آماری	44	49	52	60	56	47	308
	حجم نمونه	5	7	8	10	9	6	45

ج) یافته‌ها

1. رابطه متغیرهای زمینه‌ای با نشاط اجتماعی

در تعدادی از پژوهشهای مورد بررسی، رابطه متغیر اصلی تحقیق (نشاط اجتماعی) با متغیرهای زمینه‌ای بررسی شده است: از جمله: عنبری و حقی (1393)، هزارجریبی و مرادی (1393)، ابراهیمی و بنی‌فاطمه (1393)، گلایی و اخشی (1394)، افشانی (1394)، زارع شاه‌آبادی و همکاران (1394)، نصرتی‌نژاد و همکاران (1394)، کاظمیان‌پور و شهریاری (1395)، سمیعی اصفهانی و همکاران (1395)، مرتضایی (1395) و صادقی (1395) که در آنها رابطه متغیرهای زمینه‌ای با متغیر نشاط اجتماعی در تحلیلهای پژوهش مورد استفاده قرار گرفته‌اند. از سوی دیگر، در برخی از پژوهشها با وجود اینکه داده‌های زمینه‌ای جمع‌آوری و در جدولهای توصیفی ارائه شده‌اند، اما رابطه آن با نشاط اجتماعی بررسی نشده و در تحلیلهای مربوط به نشاط اجتماعی به کار گرفته نشده‌اند (سپهوند و جعفری، 1395؛ غفاری و شیرعلی، 1395؛ تمیزی‌فر و عزیزی‌مهر، 1396). در این بخش، تحلیلهای ارائه شده در خصوص رابطه متغیرهای زمینه‌ای و متغیر نشاط اجتماعی ارائه می‌شود.

یک) جنسیت

طبق یافته‌های اغلب پژوهشهای این بررسی، بین زنان و مردان نمونه تحقیق از نظر نشاط اجتماعی تفاوت معناداری وجود ندارد (الماسی جزی، 1392؛ خادمیان و فرجی، 1392؛ گلایی و اخشی، 1394؛ افشانی، 1394؛ نصرتی‌نژاد و همکاران، 1394؛ زارع شاه‌آبادی و همکاران، 1394؛ ابراهیمی و بنی‌فاطمه، 1393؛ حاجی‌زاده میمندی و ترکان، 1394؛ پورسعيد و حسینی، 1395؛ مرتضایی، 1395). در یکی از پژوهشها، نشاط اجتماعی زنان و مردان در شهر تفاوت معناداری ندارد، اما در روستا نشاط مردان اندکی بیش از زنان است (کاظمیان‌پور و شهریاری، 1395). بر عکس این نتیجه، طبق نتیجه پژوهش علایی

507 جعفر هزارجریبی

بوسجین و بشیری گیوی (1396)، تفاوت بین دو جنس از نظر نشاط اجتماعی معنادار است و نشاط اجتماعی زنان بالاتر از مردان است. با توجه به این یافته، می‌توان گفت نشاط اجتماعی ارتباط چندانی با جنسیت افراد ندارد و در هر دو جنس تابع متغیرهای دیگری است.

دو) سن

بر اساس یافته‌های پژوهشهای ابراهیمی و بنی‌فاطمه (1393)، افشانی (1394)، زارع شاه‌آبادی و همکاران (1394)، حاجی‌زاده میمنندی و ترکان (1394) و مرتضایی (1395)، بین سن و نشاط اجتماعی رابطه معنادار وجود ندارد. از سوی دیگر، نتایج برخی پژوهشها (الماسی جزی، 1392؛ رضادوست و همکاران، 1393؛ گلایی و اخشی، 1394؛ علایی بوسجین و بشیری گیوی، 1396) نشان می‌دهد بین متغیر سن و نشاط اجتماعی رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد و با افزایش سن، میزان احساس نشاط در آنان بالا می‌رود. نتایج برخی دیگر از پژوهشها نیز حاکی از وجود رابطه ضعیف و معکوس بین دو متغیر است (نصرتی‌نژاد و همکاران، 1394؛ پورسعید و حسینی، 1395؛ صادقی، 1395). طبق یافته‌های هر سه گروه، در مجموع نمی‌توان در خصوص رابطه سن با نشاط اجتماعی با قطعیت اظهار نظر کرد؛ زیرا وجود یا عدم رابطه معنادار بین دو متغیر تقریباً به یک میزان گزارش شده است و به همین منوال، تعدادی از پژوهشها رابطه مستقیم و برخی دیگر رابطه معکوس بین دو متغیر را نشان داده‌اند.

سه) تأهل

نتایج بیشتر پژوهشهای مورد بررسی نشان می‌دهد متغیر زمینه‌ای تأهل با متغیر نشاط اجتماعی رابطه معناداری ندارد (خادمیان و فرجی، 1392؛ ابراهیمی و بنی‌فاطمه، 1393؛ حاجی‌زاده میمنندی و ترکان، 1394؛ گلایی و اخشی، 1394؛ افشانی، 1394؛ کاظمیان‌پور و شهریاری، 1395؛ مرتضایی، 1395؛ صادقی، 1395؛ علایی بوسجین و بشیری گیوی، 1396)؛ و تنها در سه پژوهش بین تأهل و نشاط اجتماعی رابطه معنادار گزارش شده است، که هر کدام شرایط متفاوتی داشتند. در پژوهش پورسعید و حسینی (1395)، بدون اشاره به جنسیت، نشاط افراد متأهل بیش از مجردها بوده است؛ در حالی که در پژوهش نصرتی‌نژاد و همکاران (1394) شادکامی افراد مجرد (جوانان) بیش از افراد متأهل گزارش شده است و در پژوهش عنبری و حقی (1393) نشان داده شده که زنان متأهل بانشاط‌تر از زنان مجرد، مطلقه یا بیوه‌اند. بنابر این، متغیر تأهل تأثیر معنادار و مؤثری بر نشاط اجتماعی افراد (به عنوان یک وضعیت پایدار در زندگی) ندارد.

چهار) تحصیلات

پژوهشهای معدودی که به بررسی رابطه تحصیلات و نشاط اجتماعی پرداخته‌اند، نتایج متفاوتی را گزارش کرده‌اند. در حالی که طبق نتیجه برخی از آنها بین تحصیلات و شادکامی افراد رابطه معناداری وجود ندارد (نصرتی‌نژاد و همکاران، 1394؛ حاجی‌زاده میمنندی و ترکان، 1394؛ پورسعید و حسینی، 1395)؛ پژوهشهای افشانی (1394) و صادقی (1395) نشان داده‌اند که بین میزان تحصیلات و نشاط اجتماعی رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد.

508 ♦ بررسی میزان نشاط اجتماعی بر مبنای پژوهشهای دانشگاهی

همچنین نتیجه پژوهش حاجی‌زاده میمندی و ترکان (1394) حاکی از وجود رابطه معنادار بین رشته تحصیلی و نشاط اجتماعی است و یکی دیگر از پژوهشها (گلای و اخنی، 1394) نتیجه گرفته که دانشجویان رشته‌های علوم انسانی و پزشکی از نشاط بیشتری برخوردارند و دانشجویان فنی - مهندسی نشاط کمتری دارند. در این رابطه می‌توان چنین استدلال کرد که تحصیلات فی‌نفسه تأثیر چندانی بر نشاط اجتماعی ندارد، اما نتایج و منافع در دسترس تحصیلات با مقاطع مختلف تحصیلی و مقایسه آن با نتایج قابل انتظار می‌تواند در میزان نشاط افراد تأثیر داشته باشد.

پنج) اشتغال

با توجه به اینکه سؤال مربوط به اشتغال در پژوهشهای مختلف به گونه‌های متفاوتی از جمله وضعیت اشتغال، وضعیت استخدامی، سابقه کار و رضایت شغلی مطرح شده است، نمی‌توان به ترکیب نتایج و تحلیل جامع آنها پرداخت. به هر حال، یافته‌های پژوهشهای افشانی (1394) و پورسعید و حسینی (1395) نشان داده که میزان نشاط افراد شاغل به طور معناداری از نشاط افراد غیر شاغل بیشتر است؛ در حالی که طبق پژوهشهای دیگر، بین وضعیت اشتغال (مرتضایی، 1395) و وضعیت استخدامی (رسمی، پیمانی، قراردادی و ...) و سابقه کار با نشاط اجتماعی رابطه معناداری وجود ندارد (ابراهیمی و بنی‌فاطمه، 1393). همچنین، نتایج پژوهشهای متعددی رابطه مستقیم و قوی بین رضایت شغلی با نشاط اجتماعی را نشان داده‌اند (نباتی مقدم، 1392؛ دانش، 1396؛ نصراله‌زاده، 1397). با توجه به مطالب مذکور می‌توان گفت شاغل بودن فرد نسبت به بیکار بودن وی تأثیر مستقیم بر نشاط اجتماعی وی دارد؛ اما بعد از اشتغال، نکته مهم و تأثیرگذار، رضایت فرد از شغل و کاری است که بدان اشتغال دارد.

شش) محل سکونت

بر اساس نتایج پژوهشهایی که رابطه محل سکونت (شهری، روستایی یا محلات مختلف شهر) را با میزان نشاط اجتماعی بررسی کرده‌اند، بین این دو متغیر رابطه معناداری وجود ندارد (الماسی جزی، 1392؛ حاجی‌زاده میمندی و ترکان، 1394؛ کاظمیان‌پور و شهریار، 1395؛ پورسعید و حسینی، 1395) و عاملی که در این بین تأثیر معناداری دارد، رضایتمندی از محل سکونت است که نتیجه پژوهش نباتی مقدم (1392) نشان داده است با نشاط اجتماعی رابطه معنادار و مستقیم دارد.

هفت) پایگاه اجتماعی - اقتصادی (طبقه)

نتیجه بیشتر پژوهشها حاکی از این است که بین پایگاه اجتماعی و اقتصادی و میزان نشاط اجتماعی رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد (کیا و امیری، 1392؛ سمعی اصفهانی و همکاران، 1395؛ مرتضایی، 1395؛ علایی بوسجین و بشیری گیوی، 1396) و به همین ترتیب، ارتقای پایگاه اقتصادی و اجتماعی با نشاط اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد (نباتی مقدم، 1392؛ عنبری و حقی، 1393؛ دانش، 1396). نتیجه پژوهشهایی که میزان درآمد خانواده و فرد را مورد

سؤال قرار داده‌اند نشان می‌دهد میزان درآمد ماهیانه خانواده با نشاط اجتماعی رابطه مستقیم و معنادار دارد (خادمیان و فرجی، 1392؛ الماسی و همکاران، 1393؛ صادقی، 1395؛ سیاهپوش و همکاران، 1397). در یک مورد جالب، نتیجه پژوهش کاظمیان‌پور و شهریار (1395) نشان داده که بین میزان درآمد و نشاط اجتماعی در شهر، رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد؛ اما در روستا رابطه معناداری وجود ندارد. همچنین، نتیجه دو مورد از پژوهشها حاکی از نبود رابطه معنادار بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی و نشاط و شادکامی است (الماسی جزئی، 1392؛ غفاری و شیرعلی، 1395). در مجموع با توجه به یافته‌های مذکور، درآمد و پایگاه اجتماعی اقتصادی فرد و خانواده یکی از متغیرهای زمینه‌ای است که با اطمینان بیشتری می‌توان گفت بر نشاط اجتماعی تأثیر معنادار دارد و در تحلیلها باید مورد توجه قرار گیرد.

2. رابطه نشاط اجتماعی با متغیرهای اصلی تحقیق

متغیر «نشاط اجتماعی» در اغلب پژوهشهای نمونه به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده (41 مورد) و در تعداد کمی از آنها (چهار مورد) در جایگاه متغیر مستقل قرار گرفته، رابطه آن با متغیرها و مفاهیم اجتماعی (امنیت، عدالت، رفاه، رسانه‌های اجتماعی و...) و فردی (اوقات فراغت، کیفیت زندگی، دینداری، عزت نفس، سرمایه اجتماعی، اعتماد و...) سنجیده شده است. خلاصه نتایج پژوهشها به شرح ذیل ارائه می‌شود.

یک) امنیت

امنیت اجتماعی به عنوان یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر نشاط اجتماعی، مد نظر پژوهشگران بوده و تحت عناوین مختلف بررسی شده است. شایع‌ترین پرسش مربوط به امنیت در پژوهشهای مرور شده، احساس امنیت است که نتایج ارائه شده نشان‌دهنده رابطه مستقیم و معنادار بین دو متغیر است (عبری و حقی، 1393؛ نباتی‌مقدم، 1392؛ ابراهیمی و بنی‌فاطمه، 1393؛ رضادوست و همکاران، 1393؛ سپهوند و جعفری، 1395؛ غفاری و شیرعلی، 1395؛ سمیعی اصفهانی و همکاران، 1395؛ شایویی و کاشف، 1395؛ دانش، 1396). تأثیر مثبت و معنادار امنیت بر نشاط اجتماعی در قالب مفاهیم دیگری از جمله: وجود امنیت اجتماعی (کیا و امیری، 1392)، امنیت هستی‌شناختی (هزارجریبی و مرادی، 1393)، امنیت اقتصادی (وحیدا و همکاران، 1393) و امنیت شغلی (طاهریان و همکاران، 1393) تأیید شده است. همسو با این یافته‌ها، نتیجه پژوهشهای دیگر نشان می‌دهد که نشاط اجتماعی با احساس ناامنی (نبوی و همکاران، 1394)، احساس بی‌هنجاری (کیا و امیری، 1392) و احساس آنومی (رضادوست و همکاران، 1393؛ سیاهپوش و همکاران، 1397) همبستگی معکوس و معناداری دارد. طبق یافته‌های یکی از پژوهشها، طلاق و خشونت خانوادگی و دیررسی ازدواج به عنوان عوامل احساس ناامنی زنان و دختران با نشاط اجتماعی آنان رابطه معکوس و معناداری دارند. (عبری و حقی، 1393)

510 ♦ بررسی میزان نشاط اجتماعی بر مبنای پژوهشهای دانشگاهی

دو) عدالت و رفاه

بر اساس مبانی نظری تحقیق، برخورداری از امکانات مادی و اجتماعی و بالاتر از آن وجود عدالت در جامعه به ارتقای نشاط اجتماعی کمک می‌کند. طبق یافته‌های برخی از پژوهشهای مرور شده، احساس عدالت اجتماعی تأثیر مستقیم و قوی بر نشاط اجتماعی دارد (کیا و امیری، 1392؛ عنبری و حتی، 1393؛ شاپویی و کاشف، 1395؛ دانش، 1396). در سمت مقابل، برخی از پژوهشها نشان داده‌اند که احساس محرومیت نسبی رابطه معکوس و معناداری با نشاط اجتماعی دارد (کیا و امیری، 1392؛ نباتی مقدم، 1392؛ خادمیان و فرجی، 1392؛ الماسی و همکاران، 1393؛ رضادوست و همکاران، 1393؛ نبوی و همکاران، 1394؛ افشانی، 1394؛ مرتضایی، 1395؛ سیاهپوش و همکاران، 1397). همچنین، نتایج پژوهشهای دیگر حاکی از رابطه مثبت و معنادار بین ارتقای میزان برخورداری و دسترسی به امکانات جامعه (حیدری ساریان و یاری حصار، 1396؛ کاظمیان پور و شهریاری، 1395) و رضایت از خدمات شهری (کیا و امیری، 1392) با نشاط اجتماعی است. سرانجام اینکه، در یک مورد از پژوهشها (نباتی مقدم، 1392) بر خلاف موارد مذکور، نتیجه تحقیق نشان داده که احساس رفاه مادی با نشاط اجتماعی رابطه ندارد.

سه) سرمایه اجتماعی

مفهوم سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از متغیرهای کلیدی و تأثیرگذار اجتماعی، مد نظر پژوهشگران اجتماعی قرار گرفته و به صورت یک مفهوم کامل یا در قالب مؤلفه‌های تشکیل دهنده آن (اعتماد، مشارکت، تعاملات و ارتباطات اجتماعی، انسجام و هنجارها) تعریف و رابطه آن با نشاط اجتماعی بررسی شده است. نتایج پژوهشها نشان دهنده ارتباط مستقیم و معنادار سرمایه اجتماعی با نشاط اجتماعی است (الماسی و همکاران، 1393؛ افشانی، 1394؛ نصرتی نژاد و همکاران، 1394؛ زارع شاه آبادی و همکاران، 1394؛ سپهوند و جعفری، 1395؛ سمیعی اصفهانی و همکاران، 1395؛ همتی، 1397).

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد اعتماد اجتماعی به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی با نشاط اجتماعی رابطه مستقیم و معنادار دارد. (کیا و امیری، 1392؛ خادمیان و فرجی، 1392؛ طاهریان و همکاران، 1393؛ هزارجریبی و مرادی، 1393؛ رضادوست و همکاران، 1393؛ نصرتی نژاد و همکاران، 1394؛ نبوی و همکاران، 1394؛ کاظمیان پور و شهریاری، 1395؛ سمیعی اصفهانی و همکاران، 1395؛ خطیبی، 1396؛ سیاهپوش و همکاران، 1397).

طبق نتایج پژوهشهای مرور شده، میزان نشاط اجتماعی با «مشارکت اجتماعی» و ابعاد سه گانه آن رابطه مستقیم و معنادار دارد (الماسی جزئی، 1392؛ گلابی و اخشی، 1394؛ نصرتی نژاد و همکاران، 1394). همچنین، نتیجه پژوهش وحیدا و همکاران (1393) نشان می‌دهد ادغام اجتماعی و توانمندسازی اجتماعی به افزایش نشاط اجتماعی منجر می‌شود. به همین منوال، نشاط اجتماعی با انزوای اجتماعی (غفاری و شیرعلی، 1395) و بیگانگی اجتماعی (عنبری و حتی، 1393) رابطه معکوس و معنادار دارد. البته، طبق یافته پژوهش عنبری و حتی (1393) مشارکت اجتماعی زنان رابطه معناداری با نشاط اجتماعی آنان ندارد.

511 ♦ جعفر هزارجریبی

رابطه «تعاملات اجتماعی» به عنوان یکی دیگر از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، با نشاط اجتماعی بررسی شده است. نتایج پژوهشها نشان می‌دهد شبکه روابط اجتماعی (نبوی و همکاران، 1394)، تعامل و گفتگو (محقق‌نژاد، 1394)، تعاملات همسایگی (خطیبی، 1396)، تعامل با همکاران (طاهریان و همکاران، 1393)، سازگاری اجتماعی (الماسی و همکاران، 1393) و انسجام اجتماعی (نصرتی‌نژاد و همکاران، 1394) با نشاط اجتماعی رابطه مستقیم و معناداری دارند. همچنین، نتیجه یک پژوهش نشان داد نشاط اجتماعی با انزوای اجتماعی رابطه معکوس و معنادار دارد. (زارع شاه‌آبادی و همکاران، 1394)

چهار) رسانه‌های جمعی

رسانه‌های جمعی از جمله رادیو و تلویزیون و شبکه‌های اجتماعی به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر مفاهیم اجتماعی مانند نشاط اجتماعی مورد توجه‌اند. طبق یافته‌های پژوهش، بین میزان بهره‌مندی از وسایل ارتباط جمعی (افشانی، 1394؛ حاجی‌زاده میمندی و ترکان، 1394)، مصرف فرهنگی (محقق‌نژاد، 1394) و استفاده از شبکه‌های اجتماعی تحت موبایل و رایانه (طاهری، 1396) با میزان نشاط اجتماعی رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد. همچنین، برخی پژوهشها بر نوع خاصی از برنامه‌های تلویزیونی مانند برنامه‌های طنز متمرکز شده و نتایج آن‌ها نشان می‌دهد برنامه‌های طنز تلویزیونی (از جمله؛ خندوانه و دورهمی) بر نشاط اجتماعی مخاطبان تأثیر معناداری دارند (آزین، 1396؛ جنتی، 1396؛ موسوی، 1387). بر خلاف این یافته، نتیجه پژوهش مرتضایی (1395) نشان داد که بین بهره‌مندی از وسایل ارتباط جمعی و نشاط اجتماعی رابطه معناداری وجود ندارد.

پنج) اوقات فراغت

میزان و شیوه گذراندن اوقات فراغت، از مؤلفه‌هایی است که به نظر می‌رسد با نشاط اجتماعی رابطه داشته و تحت تأثیر انگیزه و خواست شخص و نیز امکانات و شرایط اجتماعی باشد. نتایج پژوهشها نشان می‌دهد بین میزان اوقات فراغت و شیوه گذراندن اوقات فراغت با نشاط اجتماعی رابطه مستقیم وجود دارد (الماسی جزی، 1392؛ محقق‌نژاد، 1394؛ تمیزی‌فر و عزیزمهر، 1396) و هر چه میزان اوقات فراغت افراد بیشتر باشد و به فعالیتهای مفرح و اجتماعی بپردازند، از نشاط اجتماعی بالاتری برخوردارند. همچنین، نتایج پژوهشها نشان می‌دهد برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی فرهنگسراها (صادقی، 1395) و توسعه فرهنگی و اجتماعی (علایی بوسجین و بشیری گیوی، 1396) با نشاط اجتماعی رابطه مستقیم و معنادار دارند. نتایج پژوهشهای مرور شده حاکی از این است که فعالیت بدنی و ورزش به عنوان یکی فعالیتهای مرتبط با اوقات فراغت، رابطه مثبت و معنادار با نشاط اجتماعی دارد (علیخانی، 1396) و جوانان ورزشکار نشاط بیشتری دارند (شابویی و کاشف، 1395). همچنین، فعالیتهای ورزشی و المپیادهای درون‌مدرسه‌ای، تأثیر مثبت و معنادار بر نشاط دانش‌آموزان دارند. (کاوسی ییجار، 1397)

512 ♦ بررسی میزان نشاط اجتماعی بر مبنای پژوهشهای دانشگاهی

شش) کیفیت زندگی

این مفهوم در قالب سبک زندگی، رضایت از آن، امیدواری و سلامت تعریف و رابطه آن با نشاط اجتماعی بررسی شده است. طبق نتایج پژوهشها، رضایت از زندگی با نشاط اجتماعی رابطه مستقیم و معنادار دارد (خادمیان و فرجی، 1392؛ عنبری و حقی، 1393؛ کاظمیان پور و شهریاری، 1395؛ سمعی اصفهانی و همکاران، 1395؛ علیخانی، 1396؛ جنتی، 1396؛ همتی، 1397؛ دانش، 1396؛ خسروانی، 1397). همچنین، امید به آینده و فضای امیدواری در جامعه با نشاط اجتماعی رابطه مستقیم و معنادار دارد (حاجی زاده میمنندی و ترکان، 1394؛ غفاری و شیرعلی، 1395؛ شاپویی و کاشف، 1395؛ حیدری ساریان و یاری حصار، 1396؛ همتی، 1397). سبک زندگی اسلامی (مرتضایی، 1395) و سبک زندگی سالم (محقق زاده، 1394؛ پورسعید و حسینی، 1395) و سلامت (بنائی مقدم، 1392) از دیگر مؤلفه‌های تأثیر گذار بر نشاط اجتماعی اند.

هفت) دینداری

طبق مبانی نظری تحقیق، پایبندی به اعتقادات دینی و دینداری از دیگر مؤلفه‌های فردی و اجتماعی مؤثر بر نشاط اجتماعی است. نتایج پژوهشهای مرور شده نیز نشان می‌دهد میزان دینداری در ابعاد چهارگانه (اعتقادی، تجربی، مناسکی و پیامدی) با نشاط اجتماعی رابطه مستقیم و معنادار دارد (بنائی مقدم، 1392؛ الماسی جزئی، 1392؛ رضادوست و همکاران، 1393؛ هزارجریبی و مرادی، 1393؛ عنبری و حقی، 1393؛ حاجی زاده میمنندی و ترکان، 1394؛ کاظمیان پور و شهریاری، 1395؛ سمعی اصفهانی و همکاران، 1395؛ شاپویی و کاشف، 1395؛ دانش، 1396؛ سیاهپوش و همکاران، 1397). در همین راستا نتایج پژوهشهای دیگری حاکی از همبستگی مثبت و معنادار بین تعلقات مذهبی (حیدری ساریان و یاری حصار، 1396) و پایبندی به فرایض و اعتقادات مذهبی (کیا و امیری، 1392؛ محقق زاده، 1394) با نشاط اجتماعی است. نتیجه پژوهش الماسی و همکاران (1393) بر خلاف یافته‌های مذکور، نشان داده است که بین نشاط اجتماعی و جهت گیری مذهبی رابطه معناداری وجود ندارد.

هشت) عزت نفس

عزت نفس به عنوان یک مؤلفه فردی در نظر گرفته می‌شود که خود تحت تأثیر عوامل فردی و اجتماعی متعددی قرار دارد و بر احساس شادکامی و نشاط تأثیر می‌گذارد. طبق یافته‌های پژوهشهای نبوی و همکاران (1394)، حاجی زاده میمنندی و ترکان (1394)، غفاری و شیرعلی (1395)، دانش (1396) و جنتی (1396) عزت نفس با احساس نشاط همبستگی مستقیم و معنادار دارد. همچنین، نتایج برخی پژوهشهای دیگر نشان می‌دهد پیامدهای داشتن عزت نفس از جمله: مثبت‌اندیشی (طاهریان و همکاران، 1393؛ علیخانی، 1396)، خودپنداره مثبت (خادمیان و فرجی، 1392)، خود کارآمدی (همتی، 1397) و مقبولیت اجتماعی (شاپویی و کاشف، 1395؛ حیدری ساریان و یاری حصار، 1396) با نشاط اجتماعی رابطه مثبت و معنادار دارد. در این راستا، عملکرد خانواده و شیوه فرزندپروری آن با تأثیرگذاری بر عزت نفس و خودپنداره کودکان و نوجوانان رابطه معناداری با نشاط اجتماعی دارد. (خسروانی، 1397)

3. پیامدهای نشاط اجتماعی

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، در چهار مورد از پژوهش‌های بررسی‌شده، نشاط اجتماعی به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده و تأثیر آن بر مؤلفه‌های دیگر بررسی شده بود. نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد نشاط اجتماعی با رشد فردی و بهبود کیفیت زندگی کاری (حق‌گویان و همکاران، 1395؛ بدالهی فارسی، 1395؛ جنتی، 1396)، دریافت حمایت اجتماعی بیشتر و بهبود سلامتی (حق‌گویان و همکاران، 1395) و افزایش سرمایه اجتماعی فرد، رابطه مستقیم و معنادار دارد. در سطح جامعه نیز باعث افزایش سلامت اجتماعی (بخارایی و همکاران، 1394)، توسعه سرمایه اجتماعی و توسعه رفتار شهروندی (حق‌گویان و همکاران، 1395) می‌شود. این متغیر همچنین، با گرایش به اعتیاد (زارع شاه‌آبادی و همکاران، 1394) و فرسودگی شغلی (نصراله‌زاده، 1397) رابطه معکوس و معنادار دارد.

4. برآورد میزان نشاط اجتماعی و مؤلفه‌های آن

تعدادی از پژوهش‌های مرور شده، به اندازه‌گیری و برآورد میزان نشاط اجتماعی پرداخته‌اند که با توجه به جامعه آماری و جمعیت نمونه تحقیق‌شان نتایج متفاوتی در رابطه با نشاط اجتماعی به دست داده‌اند. طبق نتایج بیشتر پژوهش‌های مرور شده، نشاط اجتماعی در جمعیت نمونه تحقیق، در حد متوسط به بالا یا مطلوب ارزیابی شده است (ابراهیمی و بنی‌فاطمه، 1393؛ وحیدا و همکاران، 1393؛ گلایی و اخشی، 1394؛ نبوی و همکاران، 1394؛ کاظمیان پور و شهریار، 1395؛ تمیزی‌فر و عزیزمهر، 1396؛ همتی، 1397؛ کاوسی بیجار، 1397). چند مورد از پژوهش‌ها، نشاط اجتماعی را متوسط برآورد کرده‌اند (هزارجریبی و مرادی، 1393؛ الماسی و همکاران، 1393؛ رضادوست و همکاران، 1393؛ بخارایی و همکاران، 1394؛ خنطی، 1396؛ دانش، 1396)؛ و در دو مورد نیز (خادمیان و فرجی، 1392؛ نصرتی‌نژاد و همکاران، 1394) نشاط اجتماعی پایین‌تر از متوسط بوده است. با توجه به این نتایج، می‌توان میانگین نشاط اجتماعی را در ایران، متوسط ارزیابی کرد.

(د) بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس پیشینه نظری تحقیق، نشاط اجتماعی در دو سطح خرد و کلان تعریف شده که با یکدیگر ارتباط تنگاتنگ و دوسویه دارند و تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل فردی و اجتماعی، پیامدها و کارکردهای فردی و اجتماعی دارند. بنابر این، رابطه این متغیر با مجموعه‌ای از عوامل فردی و اجتماعی بررسی شد. با توجه به یافته‌های تحقیق باید گفت متغیرهای زمینه‌ای جنسیت، سن، تأهل، تحصیلات و محل سکونت، به تنهایی رابطه معناداری با نشاط اجتماعی ندارند و در موارد معنادار بودن این رابطه، به واسطه حضور عوامل دیگر بوده است. اما در رابطه با اشتغال و پایگاه اجتماعی - اقتصادی، نتیجه متفاوتی به دست آمده است. در مجموع، افراد شاغل نسبت به افراد بیکار (غیر شاغل) از نشاط بیشتری برخوردارند؛ اما در بین افراد شاغل، این رضایت شغلی است که تأثیر معناداری بر نشاط اجتماعی دارد، نه نوع شغل. به عبارت دیگر؛ رضایت

514 ♦ بررسی میزان نشاط اجتماعی بر مبنای پژوهشهای دانشگاهی

ناشی از اشتغال به کار دلخواه یا دارای موقعیت اجتماعی و احترام مطلوب، تأثیر بیشتری بر نشاط اجتماعی فرد دارد. همچنین، با توجه به نقش مقایسه‌های بین فردی در احساس نشاط و شادکامی، پایگاه اجتماعی-اقتصادی نقش مهمی در میزان نشاط افراد دارد و این امر لزوماً تأییدکننده نقش درآمد، به تنهایی نیست.

علاوه بر متغیرهای زمینه‌ای، عوامل فردی دیگری نیز بر نشاط اجتماعی تأثیر گذارند که در این بین، نقش عزت نفس، دینداری، رضایت از کیفیت زندگی (مسو با: آرگایل، 2001) و گذران اوقات فراغت، به ترتیب بیشترین اثر معنادار را بر نشاط اجتماعی دارند و در همه پژوهشهایی که رابطه این عوامل را با نشاط اجتماعی بررسی کرده‌اند، همبستگی مستقیم و قوی بین آنها و نشاط اجتماعی گزارش شده است که این نتیجه با یافته‌های پژوهش شریف‌زاده و همکاران (1396) همخوانی دارد. به بیان بهتر؛ داشتن عزت نفس و احترام به خود و پایبندی به معتقدات دینی و مذهبی می‌تواند توانایی تحمل و تاب‌آوری فرد را افزایش دهد و نشاط و شادکامی را جایگزین احساس یأس و ناامیدی کند (مسو با: دایز و ساه، 1997). در کنار این عوامل، سبک زندگی سالم و داشتن فعالیت اجتماعی، ورزشی و تفریحی مناسب می‌تواند سطح نشاط و شادکامی افراد را ارتقا دهد.

با وجود تأکید بر نقش عوامل فردی بر نشاط اجتماعی، بر اساس یافته‌های پژوهشهای مرور شده، به نظر می‌رسد متغیرهای کلان و اجتماعی نقش مؤثرتری بر نشاط اجتماعی داشته باشند. طبق یافته‌های پژوهش حاضر، متغیرهای سرمایه اجتماعی، امنیت اجتماعی، عدالت و رفاه اجتماعی و رسانه‌های جمعی، به ترتیب بیشترین تأثیر را بر نشاط اجتماعی دارند و در مجموع، همبستگی مثبت و بالایی با آن دارند. سرمایه اجتماعی، متشکل از ابعاد اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و تعاملات اجتماعی، همبستگی قوی و معناداری با نشاط اجتماعی دارد که خود ناشی از مطلوب بودن سطح تعاملات اجتماعی فرد (مسو با: شریف‌زاده و همکاران، 1396)، اعتماد به دیگران و مشارکت در فعالیتهای اجتماعی و سیاسی است. امنیت اجتماعی شامل احساس امنیت، امنیت وجودی، امنیت اقتصادی و امنیت شغلی نیز در همه پژوهشها رابطه معناداری با نشاط اجتماعی دارد (مسو با: اینگلهارت و ولزل، 1389)، که بخشی از آن می‌تواند به سرمایه اجتماعی ارتباط داشته باشد و بخشی از آن به عامل عدالت و رفاه اجتماعی (مسو با: وینهون، 1995)؛ به گونه‌ای که برخورداری از امکانات اجتماعی و رفاهی و کاهش احساس محرومیت نسبی، منجر به تقویت احساس عدالت و رفاه و کاهش سرخوردگی و یأس و ناراحتی در آحاد جامعه می‌شود. سرانجام اینکه، رسانه‌های جمعی با ارائه برنامه‌های سرگرم‌کننده و امیدبخش می‌توانند فضای نشاط و امیدواری را در جامعه تقویت کنند.

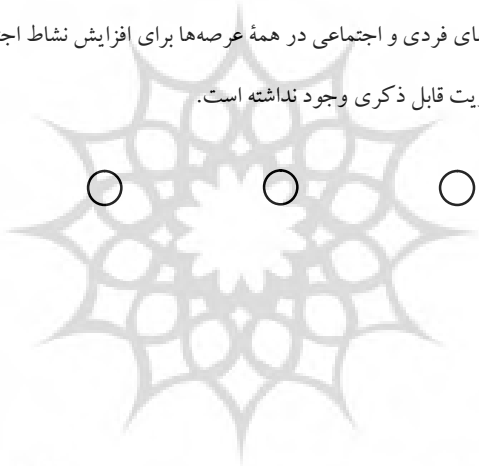
با توجه به پیامدها و کارکردهای نشاط اجتماعی، از جمله: رشد فردی و بهبود کیفیت زندگی، دریافت حمایت اجتماعی، بهبود سلامتی، توسعه سرمایه اجتماعی و توسعه رفتار شهروندی و... می‌توان گفت بهبود و ارتقای هر یک از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر نشاط اجتماعی می‌تواند به بهبود و ارتقای پیامدهای آن و افزایش رضایت و شادکامی افراد بینجامد و این امر خود به تشکیل چرخه مثبت و خودتقویت‌کننده نشاط

515 ♦ جعفر هزارجریبی

اجتماعی منجر می‌شود. بنابر این، تقویت سرمایه اجتماعی (به ویژه اعتماد اجتماعی) و امنیت اجتماعی، در کنار بها دادن به اوقات فراغت آزاد مردم در قالب برنامه‌های فرهنگی - اجتماعی و تفریحی - ورزشی و ارتقای برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی و مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی، می‌تواند در بهبود و ارتقای نشاط اجتماعی مؤثر باشد.

پیشنهادها و محدودیتها

- اهمیت دادن به موضوع نشاط اجتماعی در سطح جامعه، به ویژه در بین دانشگاہیان، از طریق توجه به نقطه‌نظرات آنان با عنوان احترام به نظام جامع علم.
 - برنامه‌ریزی برای جوانان، به ویژه دانش‌آموختگان به منظور سپردن مسئولیت‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی به آنان.
 - توجه جدی به آزادی‌های فردی و اجتماعی در همه عرصه‌ها برای افزایش نشاط اجتماعی.
- در این پژوهش، محدودیت قابل‌ذکری وجود نداشته است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- اینگلهارت، رونالد (1373). تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی. ترجمه مریم وتر. تهران: کویر.
- رضادوست، کریم؛ عبدالله فاضلی و فاطمه مقتدایی (1393). «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان نشاط در استان خوزستان». *توسعه اجتماعی*، دوره هشتم، ش 4: 29-46.
- شریف‌زاده، حکیمه‌السادات؛ سید احمد میرمحمدتبار و صمد عدلی‌پور (1396). «بررسی عوامل مؤثر بر نشاط اجتماعی در ایران، فواتحلیلی از تحقیقات موجود». *راهبرد فرهنگ*، ش 40: 180-159.
- عنبری، موسی و سمیه حقی (1393). «بررسی عوامل فردی و اجتماعی مؤثر بر نشاط اجتماعی زنان، مورد مطالعه: زنان مناطق شهری و روستایی شهرستان دلجان». *جامعه‌شناسی کاربردی*، سال بیست و پنجم، ش 53: 26-1.
- موسوی، سید محسن (1387). *بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر نشاط اجتماعی در سطح خرد و کلان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد گروه علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- هزارجریبی، جعفر و پروانه آستین‌افشان (1388). «بررسی عوامل مؤثر بر نشاط اجتماعی (با تأکید بر استان تهران)». *جامعه‌شناسی کاربردی*، سال بیستم، ش 1: 146-119.
- هزارجریبی، جعفر و رضا صفری شالی (1389). «بررسی مفهوم شادکامی اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی استان مرکزی)». *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ش 3: 72-31.
- Argyle, Michael (2001). *The Psychology of Happiness*. Second Edition. New York: Rutledge.
- Diner, E. & M. Seligman (2002). "Very Happy People". *American Psychology Society*, 1(3): 81-97.
- Hills, P. & M. Argyle (2001). "Emotional Stability as a Major Dimension of Happiness". *Personality and Individual Differences*, 31(8): 1357-1364.
- Veenhoven, R. (2000). "The Four Quality of Life". *Journal of Happiness Studies*, 1: 1-39.
- Anbari, Musa & Somayeh Haghi (2014). "Investigating Individual and Social Factors Affecting Women's Social Happiness, Case Study: Women in Urban and Rural Areas of Delijan City". *Quarterly Journal of Applied Sociology*, Vol 25(53): 1-26.
- Hezarjaribi, Jafar & Parvaneh Astin Afshan (2009). "Investigating the Factors Affecting Social Happiness (with Emphasis on Tehran Province)". *User Sociology*, 20th year, 1: 119-146.
- Hezarjaribi, Jafar & Reza Safari Shali (2011). "Investigating the Concept of Social Happiness and its Effective Factors (Case Study of Markazi Province)". *Social Welfare and Development Planning Quarterly*, 3: 31-72.
- Inglehart, Ronald (1994). *Cultural Transformation in the Advanced Industrial Society*. Translated by Maryam Veter. Tehran: Kavir Publications.

- Mousavi, Seyed Mohsen (2008). **Sociological study of the factors affecting social vitality at the micro and macro levels**. Master Thesis, Shahid Beheshti University of Tehran, Faculty of Literature and Humanities, Department of Social Sciences.
- Rezaadoost, Karim; Abdullah Fazeli & Fatemeh Muqtada'i (2014). "**Study of social factors affecting the level of vitality in Khuzestan province**". *Social Development Quarterly*, 8(4): 29-46.
- Sharifzadeh, Hakimeh Al-Sadat; Seyed Ahmad MirMohammadtabar & Samad Adlipour (2017). "**Investigating the Factors Affecting Social Happiness in Iran, a Meta-Analysis of Existing Research**". *Cultural Strategy Quarterly*, 40: 159-180.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی